

Ovidiu SAVU

SITUAȚIA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI ROMÂNESC DIN BRAȘOV LA JUMĂTATEA SECOLULUI AL XIX-LEA

Studiul nostru este o incursiune în istoria școlilor românești din Brașov, începând cu anii '30 ai secolului al XIX-lea și până în ultimii ani ai perioadei neoabsolutiste (1850-1860).

Am luat ca punct de referință anii 1834-1837 deoarece, începând cu această perioadă, putem vorbi de o dezvoltare/ridicare din punct de vedere social-economic a comunităților de români aflate de sute de ani în cartierul Șcheii Brașovului sau veniți în Cetate la sfârșitul secolului al XVIII-lea, pe fondul opririi otomane.

Atunci, odată cu negustorii români de la sud de Carpați și Dunăre, a mai venit și o pătură importantă de negustori macedoromâni, greci, bulgari și sârbi. Mulți dintre acești români, fie că erau din Șcheii Brașovului, fie veniți și stabiliți în Cetate, erau comercianți care știau carte și care, influențați de ideile progresist-revoluționare din Europa, doreau ca fiii lor să studieze la școli și licee, pentru a se ridica intelectual și social.

Despre tema pe care ne-am propus-o în acest studiu s-au mai scris monografii, studii, articole științifice, dar un studiu complex care să cuprindă întreaga perioadă a secolului al XIX-lea și care să se refere la istoria școlilor cu predare în limba română din Brașov nu am găsit, deocamdată.

De un real folos ne-au fost studiile și monografiile publicate la sfârșitul secolului al XIX-lea și în perioada interbelică.

Dintre cele mai importante lucrări care au fost dedicate istoriei acestor școli românești amintim: *Istoria școlilor centrale gr. or. din Brașov*, semnată de Andrei Bârseanu în anul 1902, monografia apărută în anul 1898 și semnată de protopopul Bartolomeu Baiulescu, intitulată: *Monografia comunei bisericesci gr. or. Române din Cetatea Brașovului, cu acte și dovede*, Sextil Pușcariu: *Brașovul de altădată*, carte reeditată după anul 2000, Dan Pavalache: *Cronica de Brașov*, precum și alte cărți și articole apărute în reviste de specialitate.

În afara acestor surse bibliografice, am beneficiat de o serie de documente ce aparțin Arhivei Mureșenilor, unele dintre ele de curând traduse și transcrise de reputatul cercetător brașovean Gernot Nussbächer, căruia dorim să-i mulțumim și pe această cale pentru sprijinul și sfaturile date în documentarea pe care am întreprins-o.

Unul dintre aceste documente importante ale Arhivei Mureșenilor a fost folosit în demersul nostru; este vorba despre o istorie și un regulament-program ce datează din anul 1854. Acest document ne-a fost de un real folos la descrierea înființării gimnaziului latino-german, în anul 1837.

Toate aceste școli, înființate până la Revoluția de la 1848 sau după anul revoluționar, au contribuit la păstrarea identității naționale a românilor ardeleni. Școlile înființate la Brașov în această perioadă au fost frecventate de copiii românilor din Brașov, din împrejurimi și chiar din Moldova și Țara Românească.

Totodată, ziarele și revistele în limba română apărute la Brașov începând cu anul 1838 au fost difuzate și citite de românii din toate provinciile locuite de ei.

Brașovul a reprezentat, la jumătatea secolului al XIX-lea, puntea de legătură între revoluționarii români din Moldova și Muntenia, mulți dintre ei găsindu-și adăpostul în casele românilor din Șcheii sau din Cetate. Tot aici, la Brașov – unul din cele mai dezvoltate orașe ale Transilvaniei –, au apărut și documente programatice ale Revoluției de la 1848 sau memorii și revendicări publicate în „Gazeta de Transilvania”.

Multe dintre viitoarele personalități ale culturii române au făcut școala elementară, gimnaziul sau liceul la aceste școli românești, înființate cu multe greutăți și din cauze materiale dar și datorită refuzului, uneori, al autorităților locale sau guvernamentale.

1. Situația învățământului românesc din Brașov în deceniul trei al secolului al XIX-lea

La începutul secolului al XIX-lea, și mai ales după Congresul de la Viena din anul 1815, Brașovul cunoaște o dezvoltare rapidă din punct de vedere economic și social. Deși era situat la capătul imperiului multinațional, era locuit de o comunitate săsească (care deținea și puterea politică), dar și de români, maghiari, greci, care ajunseseră să fie aproape jumătate din populația orașului. În jurul anului 1824 Brașovul avea aproximativ 20.000 de locuitori, la care se mai adăugau periferiile și chiar mulți locuitori ai satelor de lângă oraș.

Și situația socială a românilor din Șchei și Cetate s-a îmbunătățit, existând numeroși comercianți români care au ajuns să-i concureze și chiar să-i depășească pe cei sași.

Totuși, situația învățământului românesc din Brașov nu era deloc bună. Deși românii reprezentau circa o treime din populația orașului, ei nu aveau decât o școală în limba română în Șcheii Brașovului și acces dificil la școala săsească din Cetate.

După ce, la începutul secolului al XIX-lea, românii și alte națiuni din Transilvania au primit dreptul de a-și cumpăra case în zona centrală – locuită sute de ani de populația germanică –, numeroși negustori și meșteșugari români își vor cumpăra sau construi case în interiorul Cetății.¹

O situație mai deosebită din punct de vedere social-economic a avut comunitatea greacă din Brașov, venită la sfârșitul secolului al XVIII-lea, alături de macedoromâni; aceștia din urmă și în special grecii au primit anumite privilegii din partea autorităților locale.

Aceste privilegii obținute de Compania grecească i-au impulsionat pe negustorii greci și români să ridice o biserică de rit ortodox în Cetate la sfârșit de secol (XIX), având hramul Sfintei Treimi. Pe lângă această biserică a funcționat și o școală în care se învăța în limbile greacă și germană. De altfel, această școală a fost sprijinită material din fondurile bisericii, ale negustorilor, dar și de o importantă moștenire lăsată de principele Grigore Brâncoveanu.²

Dar neînțelegerile dintre români și greci i-au determinat pe primii să părăsească biserica și să-și construiască o capelă în Piața Centrală a Brașovului. Tot în această zonă românii din Cetate au înființat o școală elementară comercială, care a ajuns la un nivel mai ridicat de dezvoltare odată cu venirea la Brașov a viitorului ziarist și intelectual de frunte al Transilvaniei, George Barițiu.

De numele lui Barițiu, Andrei Mureșanu și Iacob Mureșianu – foști colegi la școlile Blajului – se va lega, începând cu anii 1836-1837, înființarea unor școli și gazete în limba română ce vor fi cunoscute în toată Transilvania, dar și peste Carpați.

Deși în comunitatea de români a Brașovului au ajuns într-un mediu ortodox și deși toți erau de religie greco-catolică, cei trei viitori cărturari români ai Transilvaniei au dat dovadă de spirit de înțelegere și toleranță în timpul pe care l-au petrecut în acest oraș.

În afara celor trei intelectuali de frunte, absolvenți ai Facultății de Teologie de la Blaj, trebuie să amintim că, tot în această perioadă, o seamă de personalități ale românilor ortodocși au sprijinit la fel de mult înființarea de școli în limba română. Și îi amintim acum numai pe cei mai importanți: episcopul și viitorul mitropolit Andrei Șaguna, protopopul Ioan Popasu, Nicolae Teclu, Alexandru Ioan Cuza și mulți alții.

¹ Vom folosi termenul de Cetate pentru a desemna zona veche a orașului, vechiul burg locuit în Evul Mediu de populația săsească a orașului Brașov.

² Bartolomeu Băulescu, *Monografia comunei bisericesci gr. or. Române a Sfintei Adormiri din Cetatea Brașovului cu acte și dovedii*, Brașov, Tipografia Ciurcu, 1898, p. 19.

La Brașov, George Barițiu a fost profesor între anii 1836 și 1838, iar în anul 1838 devine redactorul-responsabil al „Gazetei de Transilvania”, primul ziar politic al românilor ardeleni.

În 1838 Barițiu îl sprijină pe Andrei Mureșanu să ajungă profesor la școala românilor din Cetate, dar și să devină redactor al „Foi pentru minte, inimă și literatură”, suplimentul cultural al „Gazetei”.

Iacob Mureșianu a fost cel care și-a adus contribuția la înființarea gimnaziului latino-german în decembrie 1837 (unde documentele ne arată că până în anul 1867 o treime din elevi erau români). La acest gimnaziu, viitor liceu romano-catolic, Iacob Mureșianu a fost profesor timp de aproape 40 de ani și director pentru vreo douăzeci.

Venirea Mureșenilor și a lui Barițiu la Brașov a fost sprijinită nemijlocit de negustorii români bogați, care le-au pus la dispoziție condiții bune de trai și un salariu modest la început; dorind însă continuarea aspirațiilor Școlii Ardelene, cei trei colegi și prieteni au rămas aici și au contribuit la emanciparea culturală a românilor ardeleni.

2. Școala elementară și de comerț românească din Cetatea Brașovului

La jumătatea secolului al XVIII-lea numărul comercianților români și greci din Brașov era destul de mare, dar cei mai mulți dintre ei locuiau în Șcheii Brașovului sau în zona dintre Poarta Ecaterinei și Piața Prundului. De altfel, până la sfârșitul secolului al XVIII-lea, conform unor legi mai vechi, românii și grecii nu puteau să-și cumpere case în interiorul Cetății locuite de sași.

După emiterea Decretului de concivilitate din 4 iulie 1781³, românii și grecii au obținut dreptul de a-și cumpăra case în Cetate și cele două comunități au hotărât ridicarea unei biserici cu hramul Sfintei Treimi, ce se va construi în anul 1787.

La această biserică serviciul religios se ținea în română și în greacă. Nu peste mult timp însă, cele două comunități de ortodocși nu se mai înțeleg, grecii neacceptând ca slujba religioasă să se mai țină și în limba română.

Nici la școala grecească de pe lângă biserică elevii români nu mai aveau acces și, în aceste condiții, românii au fost nevoiți să-și cumpere o casă în Piața Centrală a orașului și să-și construiască singuri o biserică. În anul 1833 se cumpără o casă „în mijlocul pieții Brașovului și în această casă își deschiseseră în anul 1833 o capelă”⁴.

După modelul negustorilor greci, care aveau o companie privilegiată grecească recunoscută de autorități, comercianții români s-au hotărât să-și creeze o asociație comercială a lor, numită „Gremiul neguțătorilor români din Brașov”⁵. În fruntea acestei organizații a comercianților români se aflau cei mai de seamă dintre ei, mulți fiind cunoscuți și în străinătate, datorită vastului comerț pe care îl făceau din Levant și până în vestul Europei. Dintre cei mai importanți îi amintim pe Ioan Jippa, frații Ioan, Gheorghe și Florea Iuga, Rudolf Orghidan, Gheorghe Ioan, Gheorghe Nica, Nicolae Teclu, frații Cepescu etc.

O parte a acestor negustori erau cunoscători de carte, ca I. Jippa și N. Cepescu, iar pe fiii lor i-au dat la școli ca: gimnaziul săsesc, gimnaziul catolic inferior din Brașov, gimnaziul din Blaj și chiar la școala comercială din Viena. Dacă negustorii români brașoveni își trimit fiii să studieze la școlile Blajului, putem vorbi și de o „subțiere a prejudecăților” între românii brașoveni ortodocși și greco-catolici.⁶

³ Andrei Bârseanu, *Istoria școalelor centrale române gr. or. din Brașov scrisă din incidentul jubileului de 50 de ani al gimnaziului*, Brașov, Tipografia Ciurcu & Comp., 1902, p. 19.

⁴ *Ibidem*, p. 20.

⁵ Gremiul era o asociație sau organizație a negustorilor, care le apăra drepturile și privilegiile în raporturile pe care le aveau cu autoritățile locale.

⁶ G. Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei. Pe două sute de ani în urmă*, Ediția a II-a, Inspectoratul pentru cultură al jud. Brașov, 1993, vol. I, p. 45.

În anul 1834 se înființează la Brașov prima școală comercială românească, organizată apoi de G. Barițiu cu sprijinul negustorilor români locali. La această școală reprezentanții capelei construite de români în Târgul Grăului, având hramul Sf. Adormiri a Maicii Domnului, l-au angajat ca dascăl pe Anton Stamatopulo, cu „o plată deosebit de mare pe acel timp, de 1000 de fl. v. v. anual”⁷.

Renumitul profesor și președinte al Astrei, Andrei Bârseanu, în monografia dedicată „școlii centrale române gr. or.”, ne precizează faptul că „în noua școală avea să se învețe limba nemțescă, grecescă și românescă, scrisoarea și socotéla”.

Numele celor doi comercianți români care răspundeau de școala aceasta nou-înființată erau Gheorghe Nica – ca inspector al școlii și Gheorghe Iuga – administrator.

Învățătorul Anton Stamatopulo nu a stat decât un an de zile, fiind numit apoi Dimitrie Leca, cel care își făcuse studiile la școala grecească și la gimnaziul săsesc din Brașov și le continuase la Blaj. Dar nici Leca nu a stat mai mult de un an și în anul școlar 1836-1837 se întrevedea ca școala să nu beneficieze de învățător.

În aceste condiții, negustorii brașoveni s-au orientat către George Barițiu – și el absolvent de Teologie la Blaj –, pe care îl admiraseră încă din anii 1834-1835. Vara anului 1834 Barițiu și-o petrecuse la Brașov, ca instructor al fiilor negustorilor I. Jippa și T. Dsanly. Deși avea numai 23 de ani, Barițiu a scris la sfârșitul studiilor blăjene un memoriu intitulat *Disertație despre școli, pentru toți credincioșii de legea grecească din Brașov*.

Vom reda mai jos câteva pasaje din acest memoriu întocmit de către Barițiu, pentru a arăta demersul viitorului cărturar al Transilvaniei în înființarea de școli în limba română. De altfel, noi considerăm că, în acea perioadă, singurele „arme” pe care le puteau folosi românii pentru apărarea conștiinței lor naționale erau cele culturale.

Iată ce scria Barițiu în acest memoriu, care va fi preluat și de Andrei Bârseanu: „*Me uitai împrejur în Ardealul tot, școli priviam: vedeam multe, dar nu românesci o nu!... Numai singur la Blaj pentru Români, și aci pentru cincisute de tineri pe an; mai mulți nu pot, nu au modru [sic] de a învăța. Și ce este acest număr de școlari asemănat cu un milion și mai două sute de mii de Români, lucuitori într'acastă patrie? Când se vor lumina?... Școli sunt de lipsă, școli!*”

Aci stătui și privii cătră Brașov. Dumneadeule bune!... Atăția bărbați cu duh de naționalitate însuflați, atăția, nu numai simțitori de lipsele și necazurile neamului său, ci dimpreună avuți, neșcolari harnici, și veduți: Români, Greci, Bulgari, toți atăta prin buna credință [...] – Școli, școli, bărbați brașoveni, care bine întemeiate și înzestrate, pe lângă ce varsă cele mai scumpe daruri peste omenime, luminează și au luminat orizontul tuturor patriilor, rămân în veci mulțămitoare cătră întemeietorii săi!”⁸.

Cel care a fost „negociatorul” venirii lui Barițiu la Brașov a fost negustorul Gheorghe Nica, iar condițiile erau bine stabilite. Barițiu se angaja prin contractul încheiat la 17/29 septembrie 1836 ca pe „o perioadă de trei ani de zile să fie prim profesor al școlilor cetățenilor și negustorilor români din cetatea Brașovului cu un salariu de 200 fl anual, dar și asigurate lemnele și locuința”. Conform contractului, noul profesor se angaja „să dea tinerilor învețături în limba Românească, Nemțescă și Latinească după un proiect de învețătură care ni l-au făcut cunoscut și să așeze școla pe un temei, pe care următorii mai cu înlesnire să pótă zidi învețăturile după un metod mai nou ce i se va vedé mai înlesnitor după loc și după vârsta tinerilor”⁹. Din păcate, au existat contemporani ai lui Barițiu care au considerat venirea lui la Brașov ca pe o dorință sau misiune de a-i influența pe românii ortodocși spre a le schimba confesiunea.

⁷ A. Bârseanu, *op. cit.*, p. 21.

⁸ *Ibidem*, p. 25-26; s-au păstrat limbajul și ortografia folosite de A. Bârseanu în anul 1902.

⁹ *Ibidem*, p. 56.

Interesante ni s-au părut structurarea materiilor și împărțirea pe clase făcute de Barițiu după venirea sa la această școală. Clasa întâi, destinată începătorilor, a fost condusă de învățătorul secundar I. Precup, iar între anii 1838 și 1840, coordonată de poetul Andrei Mureșanu, după care urmă pentru un an Bartolomeiu Mețianu; după aceea, Ioan Popovici, Grigore Moldovan și Nicolae Preda. Clasa a doua și a treia erau conduse de primul profesor, G. Barițiu.

Obiectele de studiu care se propuneau în aceste două clase erau: „*Gramatica românească și nemțească, socotéla, istoria și geografia, principii de bună purtare*”, după *Cărticica moravurilor bune* de M. Fulea, și pentru cei care doreau să treacă la școli mai înalte, limba latină. Școala din Cetate sau cea de la capelă era frecventată de tinerii din Brașov, dar și din comunele învecinate, și mai ales din Săcele, iar unii elevi erau chiar din Țara Românească.

În monografia pe care am mai amintit-o mai sus, scrisă de A. Bârseanu în anul 1902 și dedicată *Istoriei școlilor centrale din Brașov* am găsit, la subsolul paginilor 30-31, o *Programă de învețături* din anul 1837/38, care ni s-a părut concludentă și cuprinzătoare și din care vom transcrie – la nota¹⁰ – partea mai interesantă. Această programă școlară cuprinde materiile principale pe care le învățau elevii de la această școală în clasa întâi de studiu, dar și în următoarele.

Paralel cu munca de profesor, Barițiu a devenit, după 12 martie 1838, redactorul-responsabil al „Gazetei de Transilvania”, dar își va continua munca începută până în 1845.

Deși a fost o școală elementară, sau comercială mai apoi, școala din Cetate (ori de la capelă) a jucat un rol deosebit în pregătirea primară a fiilor de români; iar cei mai buni dintre ei puteau să-și continue studiile liceale și chiar superioare.

Și în domeniul învățământului Barițiu a fost un deschizător de drumuri, metodele noi fiind puse în practică la Brașov; de ele au beneficiat copiii românilor din oraș și împrejurimi.

3. Situația școlii românești de pe lângă biserica Sfântul Nicolae în anii 1838-1844 și după 1850

Dacă situația școlilor din Cetate – cea grecească de la biserica Sf. Treime, cea românească de la capela Sf. Adormire și cea de la gimnaziul latino-german – era destul de bună, nu același lucru se întâmplă cu școala de pe lângă biserica Sf. Nicolae.

Deși era mai veche și mai „bogată” decât celelalte biserici, situația organizatorică și a nivelului de pregătire a dascălilor și elevilor va decădea în anii '30 ai secolului al XIX-lea.

Toate acestea se vor întâmpla până la venirea ca paroh a lui Ioan Popasu, în anul 1838, la biserica Sf. Nicolae.

¹⁰ „Programă de învețături, ce se vor urma pe anul 1837/8 în clasul al 4-lea seu pregătitor de comerț: Stările împrejur de acum silesc pe părinți, să îngrijescă cât mai în grabă a întemeia o școlă comercială, fără de care nici o *soțietate neguțătorească* nu pôte să fie. O școlă ca acésta are mai întâiu un clas pregătitoriu, la care întră toți aceia, cari, nefiind în limba nemțască procopsiți desăverșit, pe lângă acésta au să învețe încă:

1. Elementurile aritmeticii...
2. Conțepturi de corespondenții și alte scrisori trebuinciose, românesce și nemțesce
3. Geografia a tot pământul, după Canabich
4. Istoria naturală, ca pregătire de cunoșcința mărfurilor, după Hoffmann
5. Istoria Lumii, ... începând cu istoria patriei
.....
7. Gramatică latinăescă
8. Inceputuri de Doppie ...”

Ioan Popasu s-a născut la Braşov în anul 1808, având părinţii originari din România.¹¹ Primii ani de şcoală îi face la şcoala de pe lângă biserica Sf. Nicoale, sub conducerea dascălului Simeon Jinariul, apoi la şcoala grecească din Cetate.

Viitorul episcop a făcut apoi studii la gimnaziul săsesc din Braşov şi la gimnaziul romano-catolic din Sibiu, iar liceul la Cluj, unde a absolvit şi cursul de filosofie. Pe cele universitare în domeniul teologiei le-a făcut la Viena timp de 4 ani, între 1833 şi 1837, după care ajunge secretar al episcopului Vasile Moga. În anul 1839 Popasu a fost numit paroh şi, curând, protopop la biserica Sf. Nicolae din Şcheii Braşovului.

După venirea lui Ioan Popasu la această biserică şi situaţia şcolii de aici se va îmbunătăţi simţitor. Astfel: „*El propuse ca pe viitor la această şcoală să se țină 4 clase de copii şi 2 de copile [...] Ca învăţători recomandă: la cl. I pe A. Androne, la cl. II şi III pe Nicolae Preda, la cl. IV pe noul diacon Iosif Barac, [...] iar la clasele de fete pe T. Moldovanu*”¹².

Ca inspectori ai şcolii reorganizate după anul 1841 îi avem pe Dimitrie Cepescu, fost inspector şcolar şi mai înainte, şi pe protopopul Petru Gherman.

Peste numai doi ani, în anul 1843, Ioan Popasu va interveni în favoarea cererilor învăţătorilor de la această şcoală, care cereau îmbunătăţirea situaţiei lor materiale.

O altă intervenţie importantă a protopopului Popasu a fost obţinerea unei recunoaşteri a şcolii româneşti de la Sf. Nicolae şi un act adiţional numit *Instrucţia*. După unele dezbateri şi răspunsuri nefavorabile, în cele din urmă *Instrucţia* şi hotărârile legate de aprobarea şcolii au fost recunoscute de guvernul transilvan şi de episcopul Moga.

Astfel, prin Decretul nr. 1196 din data de 27 februarie 1844, şcoala de la Sf. Nicolae era recunoscută „*deopotrivă cu şcolile normale de stat şi astfel copiii, cari au cel puţin nota «de prima clasă» să fie primiţi în gimnasiile din ţeră fără nici o pedecă*”.¹³

Între anii 1840 şi 1843, Ioan Popasu împreună cu alţi reprezentanţi ai românilor din Cetate, alături de grecii de la biserica Sf. Treime, au încercat să pună bazele unui gimnaziu greco-ortodox. Neavând fondurile şi aprobările necesare, construirea acestui gimnaziu s-a amânat până în anul 1850.

La început s-a cumpărat un teren în zona dintre Şchei şi Cetate, numit Groaveri, unde românii din Cetate au dorit iniţial construirea unui cimitir, dar Popasu le spuse: „*Ōre nu ar fi mai bine, ca grădina acésta să o folosim nu pentru morţi, ci pentru vii, şi într'ênsa să ridicăm o clădire şcolară comună, care să adăpostéscă într'ênsa atât pe copiii D-Vóstră, cât şi pe ai numărósului popor român din Scheiu?*”¹⁴.

Ideea aceasta a fost privită cu bucurie de întreaga comunitate de români şi, în anii 1844-1848 şi 1850-1851, au început şi strângerea de fonduri în bani şi materiale, şi construcţia propriu-zisă a gimnaziului greco-ortodox românesc – viitorul Liceu nr. 1/Liceul „Andrei Şaguna” (episcopul şi viitorul mitropolit ortodox al Transilvaniei Şaguna aducându-şi o contribuţie însemnată la construcţia acestei şcoli, printre primele româneşti din Transilvania).

Deoarece propunerea protopopului Ioan Popasu, din anul 1840, de construire a unei noi şcoli româneşti a fost privită cu atâta entuziasm de reprezentanţii românilor şi din Cetate şi din Şchei, s-a constituit Eforia Şcolară sau „Eforia Scolastică”, cum se numea iniţial comisia pentru colecta publică. „Curatori” ai Comisiei au fost numiţi Ioan Pantazi şi Nicolae Dima pentru biserica Sf. Nicolae şi Ioan Iuga şi Rudolf Orghidan pentru Cetate.

¹¹ *Ibidem*, p. 33.

¹² *Ibidem*, p. 36.

¹³ *Ibidem*, p. 38.

¹⁴ *Ibidem*, p. 41.

În octombrie 1846 inginerul Ștefan Emilian prezintă planurile viitoarei construcții, dar în 1848 se întreprinde acțiunea de construire.

După încheierea Revoluției, Ioan Popasu reia propunerea gimnaziului românesc, cele două comunități întâlnindu-se și după ce obțin aprobarea de construcție cu sprijinul episcopului Andrei Șaguna.

Activitatea la școala situată pe Șirul Spitalului și care se numea „Școala centrală românească” a început în anul 1850. Printre primii elevi au fost Titu Maiorescu și Ioan Meșotă. Clădirea nu era însă adecvată pentru o școală și în aceste condiții se propune din nou construirea unei școli românești.

Costurile necesare unui edificiu nou se ridicau la circa 40.000 de florini, o sumă mare pentru vremurile acelea.

În monografia¹⁵ dedicată Colegiului „Andrei Șaguna” profesorul S. Toma ne oferă o listă cu principalele donații pentru școală, ce s-au făcut între anii 1850 și 1860:

Donații de peste 1000 de florini:

1. *Andrei Șaguna – 2522 de florini*
2. *Bucur Pop – 1130 de florini*
3. *Vasile Lacea – 2175 florini*
4. *Gheorghe Ioan și fiii – 3300 florini*
5. *Gheorghe Iuga – 1250 florini*
6. *Dumitru Oțotoi – 2166 florini*
7. *Ioan Iuga – 2650 florini*
8. *Ioan Pantazi – 1760 florini*
9. *Aga Constantin Hurmuzachi – 1416 florini (colectă)*
10. *Nicolae Măciucă – 1410 florini*
11. *Nicolae Teclu – 1400 florini*
12. *Butmăloi Paraschiva – 2000 florini*
13. *Rudolf Orghidan – 1550 florini*
14. *Cristea Orghidan – 1054 florini*
15. *Biserica Sf. Nicolae – 37.605 florini*
16. *Biserica Sf. Adormire – 17.503 florini*

Construcția acestei școli românești – gimnaziu și mai apoi liceu – a costat foarte mult și s-a făcut cu mari sacrificii, la început, prin 1853 fiind gata doar parterul și un etaj; abia în 1856 se finalizează lucrările și se dau în folosință toate cele 22 de încăperi, dintre care 11 la parter și 10 la etajele I și II. După calculele făcute în acea perioadă de I. Jippa, cheltuielile totale au fost de 66.000 de florini, dar

¹⁵ Simion Toma, *Un templu al culturii, Colegiul Național „Andrei Șaguna”, 150 de ani – o monografie a școlii*, Brașov, Ed. Concordia, 2000, p. 26.

dacă luăm în calcul și materialele de construcție primite gratuit și munca voluntară, se ajunge la 80.000 de florini.

O realizare importantă a Școlilor centrale a fost înființarea, începând cu anul școlar 1857/58, a unui curs seral pentru ucenici și calfe de prăvălie; această propunere a venit din partea episcopului Andrei Șaguna, cel care a pus și piatra de temelie a gimnaziului în 1850.

Negustorii brașoveni erau preocupați de realizarea unui învățământ real, legat de practică, iar cursurile acestea vor începe propriu-zis numai în anul 1861 și vor dura până în 1886.

Unul dintre cei mai de seamă susținători ai învățământului românesc din Brașov a fost negustorul Ioan Juga care, prin testamentul său din 24 iulie 1851, a lăsat suma de 12.000 de florini pentru salarizarea unui profesor de istorie și a încă 6.000 pentru perioada de pensionare. Din „Fondurile Juga” s-au plătit, tot în această perioadă de început, și ajutoare sub formă de „stipendii” pentru școlarii foarte buni și săraci.

De altfel, episcopul Andrei Șaguna îi va dedica lui Ioan Juga lucrarea sa asupra bisericii ortodoxe, numindu-l: „*mădular dintâiu al Eforiei școlare, făcător de bine al săracilor, al tinerimei școlare, și sprijinitor al instituțiilor școlare și filantropice, ...*”¹⁶.

Un alt susținător al școlilor brașovene a fost Vasile Lacea, care a contribuit permanent cu sume de bani la ajutorarea școlilor, cedând și jumătate din muntele Valea Neagră din județul Prahova, cu scopul ca veniturile acestei proprietăți să le rămână și după moartea sa.¹⁷

Despre perioada anilor 1850-1860, poate cea mai grea, pentru că era vorba despre deceniul neoabsolutismului de după înfrângerea Revoluției din Transilvania, ne vorbește tot A. Bârseanu: „*A fost un timp luminos deceniul dintre anii 1850-1860 pentru românii din Brașov și din împrejurime, și faptele petrecute în acest timp vor forma întotdeauna un titlu de glorie a românilor brașoveni în analele istoriei noastre culturale*”¹⁸.

Școlile centrale greco-ortodoxe din Brașov vor fi susținute material și moral în perioada anilor 1859-1866 și de domnitorul Unirii de la 1859, Alexandru Ioan Cuza, care era prieten apropiat cu mulți români brașoveni; din scrisoarea adresată de școli domnitorului rezultă că la 1859 numărul elevilor școlii era de 400, iar după aprobarea de către Adunarea Legiuitoare vor fi trimiși anual 500 de galbeni pentru sprijinirea școlilor românești din Brașov.

Rolul și importanța acestui așezământ sunt bine cunoscute, personalități importante ale culturii române vor învăța și vor preda la acest gimnaziu (apoi liceu). Dintre elevii și profesorii cei mai cunoscuți amintim câțiva: Octavian Goga, Ioan Lupaș, Ioan Bunea, Aurel Mailat, Axente Banciu, Andrei Bârseanu, Ion Bogdan, Valeriu Braniște, Alexandru Lapedatu, Ion Lapedatu, Virgil Onițiu, Sextil Pușcariu, Ștefan Baciu, Emil Cioran etc.

Dintre acești elevi și profesori, 48 au ajuns membri ai Academiei Române.

¹⁶ Apud A. Bârseanu, *op.cit.*, p. 131.

¹⁷ Apud S. Toma, *op. cit.*, p.27.

¹⁸ A. Bârseanu, *op. cit.*, p.131.

VII.

DATE STATISTICE ȘI CONSPECTE DE NUME.

A) Statistica școlarilor dela gimnasiu, școla reală și școla comercială între anii 1850—1900.

1. Statistica școlarilor înmatriculați la Gimnasiu.

Anul școlar	Cl. I.	Cl. II.	Cl. III.	Cl. IV.	Cl. V.	Cl. VI.	Cl. VII.	Cl. VIII.	La un loc
1850—51	26	—	—	—	—	—	—	—	26
1851—52	26	11	—	—	—	—	—	—	37
1852—53	28	14	9	—	—	—	—	—	51
1853—54	41	21	12	8	—	—	—	—	82
1854—55	41	27	16	11	—	—	—	—	95
1855—56	38	27	16	10	—	—	—	—	91
1856—57	42	22	23	14	—	—	—	—	101*)
1857—58	30	21	23	16	—	—	—	—	90
1858—59	27	19	12	13	—	—	—	—	71
1859—60	30	18	11	9	—	—	—	—	68
1860—61	28	28	15	9	—	—	—	—	80
1861—62	47	26	20	13	—	—	—	—	106
1862—63	56	20	24	8	13	—	—	—	121
1863—64	56	36	21	14	6	10	—	—	143
1864—65	64	38	29	17	10	5	11	—	174
1865—66	77	47	38	17	15	10	6	10	220
1866—67	52	59	35	25	14	15	7	6	213
1867—68	67	50	45	34	25	12	17	6	256
1868—69	66	46	41	35	33	21	11	12	265

*) Dintre aceștia 3 au părăsit școla la începutul anului școlar.

2. Statistica școlarilor (esaminați) dela Gimnasiu după confesiune.

Anul școlar	gr. or.	gr. cat.	rom. cat.	ev. luter. și re- formați	mosaică	La un loc
1850—1		L i p s e s c d a t e l e				
1851—2		L i p s e s c d a t e l e				
1852—3		L i p s e s c d a t e l e				
1853—4	73	1	—	—	—	74
1854—5	76	1	—	—	—	77
1855—6	82	3	—	—	—	85
1856—7	78	4	—	—	—	82
1857—8	68	4	—	—	—	72
1858—9	47	5	—	—	—	52
1859—60	57	3	—	—	—	60
1860—1		L i p s e s c d a t e l e				
1861—2	97	4	—	—	—	101
1862—3	112	1	—	—	—	113
1863—4	135	3	—	—	—	138
1864—5	160	7	—	—	—	167
1865—6	198	10	—	—	—	208
1866—7	197	8	—	—	—	205
1867—8	222	14	—	—	—	236
1868—9	223	7	—	—	—	230
1869—70	180	8	—	—	—	188
1870—1	143	6	—	—	—	149
1871—2	165	5	—	—	—	170
1872—3	168	11	—	—	1	180
1873—4	157	12	—	—	1	170
1874—5	155	14	—	—	1	170

4. Statistica școlarilor (esaminați) dela Gimnasiu după locul nașterii. *)

Anul școlar	Brașov oraș	Brașov comitat	Alte comitate	România	Alte țări	La un loc
1850—1	4	5	5	2	—	16
1851—2	11	7	12	1	—	31
1852—3	19	10	20	—	—	49
1853—4	21	24	29	—	—	74
1854—5	22	23	32	—	—	77
1855—6	21	25	39	—	—	85
1856—7	22	16	42	2	—	82
1857—8	17	17	36	2	—	72
1858—9	12	8	30	2	—	52
1859—60	17	6	35	2	—	60
1860—1	L i p s e s c d a t e l e					
1861—2	20	14	63	4	—	101
1862—3	17	17	76	3	—	113
1863—4	22	25	88	3	—	138
1864—5	32	38	89	8	—	167
1865—6	44	42	106	16	—	208
1866—7	47	43	97	18	—	205
1867—8	44	46	117	29	—	236
1868—9	42	49	109	30	—	230
1869—70	36	45	85	22	—	188
1870—1	31	39	57	22	—	149
1871—2	37	28	83	22	—	170
1872—3	31	31	100	18	—	180

*) După împărțirea politică actuală.

4. Înființarea gimnaziului romano-catolic din Brașov și contribuția adusă de Iacob Mureșianu

La începutul acestui studiu am relatat o descriere a venirii Mureșenilor la Brașov împreună cu George Barițiu și am amintit faptul că, la venirea lor în orașul de la poalele Tâmppei, ei au fost sprijiniți de negustorii români.

În cazul lui Iacob Mureșianu, situația nu stă la fel, cel puțin la începutul venirii sale, deoarece viitorul profesor și ziarist a fost chemat și recomandat de episcopul Lemény și de către episcopul catolic N. Kovács.

De mare folos în demersul nostru ne-a fost un document din Arhiva Mureșenilor, de curând tradus și transcris de cercetătorul brașovean Gernot Nussbächer.¹⁹

Documentul reprezintă *Primul program al gimnaziului romano-catolic din Brașov*, scris în anul 1854 și semnat de abatele A. Kovács, dar multe din date și statistici amintesc de stilul de lucru și organizare al lui Iacob Mureșianu.

Programul – de fapt un raport – conține următoarele subpuncte: **A.** Prilejul pentru înființarea unui gimnaziu romano-catolic la Brașov; **B.** Domnul Iacob Mureșianu ca profesor al primei clase gimnaziale **C.** La parohie se construiește o nouă cameră pentru școală; **D.** Anul școlar 1839-1840; **E.** Anul școlar 1840-1841; **F.** Anul școlar 1841-1842; **G.** Anul școlar 1842-1843; **H.** Sfârșitul acestei istorii; **I.** Date statistice despre gimnaziul nou-organizat.

Datorită acestor date istorice pe care le-am găsit în document ne-a fost mult mai ușor să stabilim o evoluție a gimnaziului latino-german (sau romano-catolic) înființat în anul 1837.

La început, autorul ne amintește despre vizita împăratului Francisc I din 1817, când a declarat că „*un gimnaziu catolic și-ar avea locul la Brașov*”, fapt care a lăsat în sufletele brașovenilor catolici o „*impresie binecuvântată și rămânândă*”.

În Brașovul anilor '30 ai secolului al XIX-lea existau puține școli pentru copiii românilor, maghiarilor și chiar ai sașilor. Pe lângă școala primară din Șcheii Brașovului mai exista o școală evanghelică, care era aproape exclusiv pentru populația săsească. Copiii catolicilor se aflau în situația de a face doar o școală elementară, după care să urmeze meseria părinților: zidari, fierari, croitori, pantofari și cizmari. La fel era și situația copiilor românilor din Brașov sau împrejurimi, care nu aveau o școală a lor în care să învețe în limba latină și germană, fără de care nu se putea avea acces la una din funcțiile publice. Nici în funcții publice, dar nici în bresle bănoase, ca cele de arămari, olari, tăbăcari, tipografi, brutari etc.

În condițiile nereprezentării catolicilor în Magistratul orașului decât în minoritate – dar și pentru creșterea nivelului de cultură și educație și al altor confesiuni: ortodocși, greco-catolici, unitarieni –, s-a ajuns la formularea unor memorii adresate Curții Imperiale și guvernului, în care se cerea introducerea limbii latine într-o școală din Brașov. La rubrica „Observații” dintr-un tabel informativ privind școala normală din Brașov adresat „*preaînaltelor autorități ale țării* (guberniul)” din 31 iulie 1836 se specifică: „*Nicăieri în Transilvania nu este nevoie de un gimnaziu regesc, decât la Brașov, unde la o populație de 30.000 de suflete, surâde prilejul de a învăța încă din tinerețe limbile săsească, germană, maghiară, greacă, și română, [număr] în care nu sunt cuprinși locuitorii districtului acesta [Brașov], 12.000 de români și greci, apoi 6.000 de catolici, care sunt total lipsiți de școli umaniste și de gramatică*”. La școala normală care funcționa pe lângă biserica romano-catolică au fost introduse ore cu predare în limba latină încă din toamna anului 1836.

În septembrie 1837 preotul romano-catolic de la biserica de pe strada Vămii propune comunității sale aducerea unui profesor, care să predea limba latină la elevii de clasa a treia, care învățaseră deja

¹⁹ Arhiva Mureșenilor, Dos. nr. 3, doc. 17948.

elementele de bază ale acestei limbi. Tot prelatul catolic va cere sprijin financiar de la enoriași pentru plata acestui viitor profesor.

După multe strădanii, unul dintre absolvenții școlilor de la Blaj – Iacob Mureșianu – acceptă postul de dascăl al gimnaziului, chiar dacă primii ani au fost grei din punct de vedere material (cererea oficială de a-i trimite un profesor la școlile din Brașov a capelanului Antonie Kovács a fost adresată episcopului Ioan Lemény și acesta va răspunde afirmativ).

În istoria programului-raport amintit mai sus se specifică unele aspecte interesante legate de metodele „noi” de pedagogie pe care doreau să le impună profesorii la acest nou gimnaziu. Și iată un citat din istoria programului: *„După ce am publicat faptul că în această școală va lipsi orice pedeapsă corporală, și se vor folosi mijloace mai umane, prin care tinerii să fie duși la măiestria cinstei și a muzelor, am stabilit că meritele și lipsurile vor fi considerate astfel, încât greșelile în treburile și sarcinile școlare să se poată compensa”*.

Totodată, este menționată contribuția deosebită a lui Iacob Mureșianu la mersul bun al școlii latinești, la educarea și ridicarea elevilor coordonați de tânărul profesor venit de la Blaj, dar și necesitatea construirii unei școli propriu-zise pentru elevii de confesiune catolică și nu numai din Brașov, ci și din împrejurimi.

Introducerea și scurta istorie a gimnaziului (până la 1838) sunt semnate de Antonie Kovács, paroh, Brașov, 24 martie 1838.

Cererea adresată de el a fost aprobată de episcop și se va ridica o nouă clasă (făcută din șopronul de lemne al parohiei), la construcția căreia își vor aduce contribuția meșterii zidari Georg Horváth și Martin Oláh, cu sprijinul mai multor părinți catolici, care sunt de acord să contribuie la plata celui de-al doilea profesor.

Ziarul „Siebenburger Wochenblatt”²⁰ din 27 iulie 1838 prezintă o mărturie concludentă de la sfârșitul anului școlar, respectiv, serbarea elevilor de la gimnaziul latino-german din Brașov: *„Prietenilor literaturii și ai omeniei le va fi plăcut să afle că aici la Brașov prin mijlocirea eficientă a domnului arhidecan și paroh local Antonius Kovács de Felfalu [Suseni] aici la Brașov s-a înființat școala latină, care a fost aprobată de către excelența sa, domnul episcop al țării Nicolaus Kovács de Tușnad. De mult s-a simțit nevoia unei instituții în care talentele unor tineri plini de speranță să fie trezite și dezvoltate, chiar și răposatul împărat Francisc I cu ocazia prezenței sale la Brașov în anul 1817 recunoscând nevoia unei școli latine pentru o comunitate bisericească atât de numeroasă”*.

Tot în acest ziar ne este descris examenul de sfârșit de an școlar: *„S-a ținut marele examen anual, iar tinerii studiosi au dat astfel de dovezi ale progreselor lor rapide, au răspuns cu atâta prezență de spirit și pricepere, încât nu numai părinții lor s-au putut bucura din inimă, ci chiar și toți ceilalți prezenți numeroși s-au minunat. Contează foarte mult metoda și spiritul, pentru a trezi talentele unui tânăr, precum și supravegherea și conducerea unui bărbat, care are în pieptul lui un sentiment patern față de tineret”*²¹.

În această ultimă frază cuvintele de laudă îi sunt adresate lui Iacob Mureșianu, chiar dacă nu îi este pomenit numele. Tot în acest „program” am găsit și o listă a contribuțiilor și cheltuielilor gimnaziului latino-german din anul școlar 1837/38. Mai jos vom prezenta această listă.

²⁰ „Foaia săptămânală a Transilvaniei” (germ.).

²¹ Arhiva Mureșenilor, Dos. nr. 3, doc. I7948, p. 8.

Venituri, contribuții benevole și cheltuieli ale școlii romano-catolice din Brașov în anul 1837/38

Poziția	Ziua	Luna	Anul	Venit	Monedă convențională Florini Creițari	
1.	22	ian.	1838	Anonim	4	—
2.	27	febr.	“	Domnul Johann Langer, meșter postăvar	4	40
3.	28	“	”	Domnul Johann Lukács, negustor	12	
4.	29	mai	“	Domnul Johann Szoucsek, grădinar	10	
5.	18	iunie	“	Domnul arhidecan Ignatz Lokodi	20	
6.	29	“	”	Domnul Johann von Gyertyánfi, negustor	20	
7.	24	iulie	“	17 elevi plătesc taxa școlară de 1 florin	17	—
8.	6	august	“	Domnul Thomas Langer oferă din masa cridală după Cepescu prin domnul Joachim Panczel	40	
9.	14.	sept.	“	Domnul Leopold Aaron, negustor	2	
10.	30	“	”	Domnul Josef Kovács, slujbaș călăreț tricesimal	10	
11.	“	”	“	Domnul general Seethal în rate lunare tot timpul anului	48	
Total					187	40

Poziția	Ziua	Luna	Anul	Cheltuieli	Monedă convențională Florini Creițari	
1.	24	nov.	1837	Tâmplarului, domnul Johann Lang, pentru o tablă	3	36
2.	25.	iulie	1838	Pentru lemne de foc și curățenie pe tot timpul anului	10	2 4/5
3.	23	martie	“	Tâmplarului pentru o bancă	2	24
4.	“	”	“	Profesorului pentru o carte	1	
5.	24	sept.	“	Domnului profesor Iacob Marosan pentru 10 luni a câte 10 florini	100	
6.	“	”	“	Domnului Havlena pentru predarea la cântare [canto]	4	—
Total					121	2 4/5

Dacă se scad cheltuielile de florini 121 creițari 2 4/5 de la veniturile [187 florini 40 creițari], rămân pentru anul 1838/39 florini 66 creițari 37 1/5.

În anul școlar următor principala preocupare a fost păstrarea „profesorului excelent Mureșianu”, dar și înființarea unei noi clase gimnaziale, la care să fie adus un nou profesor, care să predea pentru un „salar echitabil, potrivit cu fondurile mici ale școlii”.

Tot în paginile acestui document important din Arhiva Mureșenilor ne sunt amintite și numele unor filantropi sau sprijinitori ai gimnaziului romano-catolic, pe care le redăm și noi: Thomas Langer – meșter postăvar, Johann Temesvári, Johann și Ladislau Gyertyánfi, Martin Francsali, Szarkisz Csenkes, Johann von Tartler.

Cel de-al doilea profesor venit pentru anul școlar 1838/39 a fost Nicolaus Eiszmann, dar nu a stat nici un an de zile, deoarece a fost transferat la Orfelinatul Theresianum din Sibiu²², iar în locul său a fost trimis la Brașov, în calitate de capelan și profesor, domnul Samuel Szelle. Nici profesorul Szelle nu va sta mult, clasa a doua de „Gramatica Media” având de suferit o scădere din punctul de vedere al situației învățământului.

Totuși, din nou va fi pomenită munca neobosită a profesorului Mureșianu, care „nu a refuzat să poarte o muncă de Ahile [sic!] pe umeri”²³.

Iacob Mureșianu „a luat asupra sa să predea la patru așa numite clase: mai mare mică – pregătirea pentru prima clasă de gramatică, Principia – prima clasă de gramatică, gramatică și sintaxă, cu unii elevi domnul Mureșianu a început în ore particulare clasa superioară de gramatică, [...], iar șase elevi ...”²⁴.

În ziarul care apărea în limba germană amintit mai sus, „Siebenburger Wochenblatt” cu nr. 31 din anul 1839, ni se oferă o listă cu veniturile școlii latine pe anul 1838/39, pe care o vom prezenta mai jos:

Poziția	Ziua	Luna	Anul	Venituri ale școlii latine	Monedă convențională în anul 1838/39 Florini Crețari
1.	1	oct	1838	Domnul George Nika	10
2.	“	”	“	Domnul George Ilie	5
3.				și la 11 august 1839 Domnul Georg Horváth	13
4.	22.	“	”	Domnul Martin Fancsali, capelan al gărzii C. c.	12
5.	10.	nov.	“	Domnul Matthias Irk face o colectă de la părinții romano- catolici de 39 florini și anume de la Domnul Karl Margareth	5 fl.
				Domnul Johann Lukács	5 fl.
				Domnul Josef László	2 fl.
				Domnul Johann von Gyertyánfi	5 fl.
				Domnul Anton von Gyertyánfi	2 fl.
				Domnul Johann Temesvári	10 fl.
				Domnul Enne Beczási	10 fl.
6.	17	“	”	Domnul Basilius Lacea și Domnul Rudolf Orghidan câte	20 fl. 40

²² *Ibidem*, p. 11.

²³ *Ibidem*, p. 12.

²⁴ *Ibidem*, p. 12.

7.	4.	dec.	“	Domnul Andreas Recker, preot la Teaca	8	
8.	“	”	“	Domnul Josef Dorer	5	
9.	“	”	“	Domnul Maxim von Dillmont	5	
10.	10	“	”	Domnul Neagoe Popiant Caietan	20	
11.	15.	“	”	Domnul preot Greceanu	10	
12.	13	febr.	1839	Domnul Thomas Langer în două rate	10	40
13.	25	febr.	1839	Doamna Gaudi	4	
14.	11	martie	“	Domnul Martin Oláh	10	
15.	26	aprilie	“	Domnul Hösler, caporal de geniu, în două rate	5	
16.	5	mai	“	Domnul Wenzel, maistru forestier	5	
17.	9	iulie	“	Domnul Nicolae Stan	4	48
18.	20	“	”	Domnul Rudolf Orghidan	2	23 1/5
19.	20	“	”	Bani [taxe] pentru școală și muzică de la elevi	26	40
20.	17	august	“	Domnul Georg Budai	1	
21.	8	sept.	“	Domnul Aegidius Darnoczi, funcționar tricesimal [vamal]	12	
22.	30	“	”	Domnul von Tartler, consilier c. c.	50	
23.	“	”	“	Domnul general Johann von Seethal	48	
24.	“	”	“	Domnul Franz Veivár pe tot anul	45	
Suma					391	31 1/5
Restul din anul 1837/38					66	37 1/5
Total					458	8 2/5

Poziția	Ziua	Luna	Anul	Cheltuieli ale școlii latine	Monedă convențională din Brașov	
					Florini	Crețari
1.	3.	oct.	1838	Un godin pentru școala nouă	14	26
2.	“	”	“	Tâmplarului pentru o bancă	2	24
3.	“	”	“	Geamgiului pentru geamuri	—	38 2/5
4.	“	”	“	Pentru scânduri pentru șopronul de lemne	18	51 3/5
5.	14.	nov.	“	Pentru o tablă pentru scris	2	—
6.	5.	ian.	1839	Pentru o listă de câștiguri a loteriei prințului Eszterházi	—	10
7.	9	febr.	“	Pentru o broască la toaletă	1	—
8.	13.	“	”	Muzicienilor la petrecerea elevilor	6	24
9.	6.	aprilie	“	S-a cumpărat un registru [un protocol] pentru școală	1	—
10.	8	mai	“	S-a cumpărat o broască la șopronul pentru lemne	—	16

Situația învățământului românesc din Brașov

11.	28	iulie	“	Domnului Havlena pentru strădaniile sale la [reprezentăția de] teatru	2	
12.	“	”	“	Paraclisierului pentru amenajarea scenei	2	
13.	“	”	“	Pentru [sărbătoarea de] maiial	2	
14.	“	”	“	Muzicienilor la teatru	6	24
15.	“	”	“	Pentru cuie de șipci	—	14
16.	“	”	“	Pentru hărți	5	—
17.	“	”	“	Pentru lemne, încălzirea și curățirea școlii	31	19 1/5
18.	“	”	“	Pentru premii	5	20
19.	“	”	“	Domnului Havlena pentru predarea muzicii și cântecului	20	
20.	“	”	“	Profesorului Eiszmann pentru 6 luni	60	
21.	“	”	“	Profesorului Szelle pentru trei luni	30	
22.	“	”	“	Profesorului Mureșianu pe tot anul	130	
Suma					342	5 1/5
Dacă cheltuielile sunt scăzute de la veniturile totale de					458	8 2/5
rămâne un rest de					116	3 1/5
și lozul Eszterházi de					40	—
Total					156	3 1/5

În pagina a 14-a a documentului avem informații dintr-un raport din 2 noiembrie 1839, potrivit căruia în anul școlar 1837-1838 au fost 21 de elevi în prima clasă, în anul 1838-1839 au fost 21 de elevi în clasa întâi și 12 în clasa a doua de gimnaziu, iar doi elevi învățau în particular în clasa a treia.

În anul școlar 1839-1840 prima clasă a fost frecventată de 26 de elevi, a doua de 13 și a treia de 16. Tot în acest pasaj ne sunt redată și materiile de predare și profesorii care le-au susținut: „*Obiectele de învățământ sunt cele prescrise [cu ordinul] cu numărul gubernial 12636/1838 pentru fiecare clasă. În afară de acestea se predă desenul, caligrafia și cântarea. Profesorii sunt Ladislau Pap, un mirean, Iacob Mureșianu și învățătorul de muzică Franz Havlena*”.

Apreciatul profesor Iacob Mureșianu a primit la sfârșitul anului 1839 un ordin de la comandamentul cezaro-crăiesc al celui de-al doilea regiment de graniță din Năsăud, prin care era înștiințat să se ducă la o parohie militară și să se prezinte la regiment. În aceste condiții s-a intervenit, prin intermediul ordinariatului romano-catolic, la comandamentul general, ca să fie scutit de armată, „*devenit acum indispensabil la Brașov*”. Importantă a fost și angajarea lui Andrei Mureșanu, care era: „*absolvent de teologie greco-unită*”. Venirea lui Andrei Mureșanu la Brașov ca profesor, începând cu 1840, poate fi pusă în legătură cu sprijinul și recomandarea făcută de Iacob Mureșianu, vărul și prietenul său bun.

În pagina a 20-a a raportului școlar este din nou menționată activitatea celor doi absolvenți ai școlilor Blajului, după cum urmează: „*D. Anul școlar 1840/1841 a fost început sub conducerea a doi bărbați harnici, anume a nou angajatului domn Andrei Mureșanu și mult experimentatului și laudatului domn Iacob Mureșianu. S-a deschis acum și cea de-a patra clasă gramaticală pentru toți elevii apți fără deosebire de religie. Domnul Andrei Mureșanu a predat în prima și a doua clasă gramaticală în schimbul retribuției susmenționate, domnul Iacob Mureșianu a predat în clasa*

superioară de gramatică și la clasa umanistă inferioară pentru un salariu de 360 florini monedă convențională”.

Tot în această parte a documentului ne este precizat și un memoriu întocmit de reprezentanții catolicilor din Brașov și adresat episcopului Transilvaniei, prin care se dorea înființarea unei clase umaniste; acest memoriu nu a fost aprobat, deși existau din nou mulți sprijinitori la zidirea unei noi încăperi dedicate școlii. Printre acești noi „binevoitori” avem și câțiva comercianți români, care se implicaseră tot în această perioadă la sprijinirea școlilor românești din Cetate sau la viitorul gimnaziu greco-ortodox românesc. Dintre aceste nume de comercianți filantropi îi amintim pe: Gheorghe Nica, Vasile Lacea, Gheorghe Ilie și Vasile Grecean.

Personalități de seamă din anul 1841, în vizită prin Brașov, au făcut de asemenea donații folositoare gimnaziului. „Astfel la 9 iunie 1841 Alteța Sa principele Miloș Obrenovici al Serbiei, la călătoria sa prin Brașov, [...] a dedicat acestei școli 72 florini și 30 creițari monedă convențională, iar Excelența Sa, Nicolaus Kovács de Tușnad, episcop al Transilvaniei [...] alți 400 de florini monedă convențională.”²⁵

În programul gimnaziului tradus de curând avem prezentată și o statistică a numărului de elevi pe anul 1841/42, care ne lămurește în privința numărului de elevi și confesiunea de care aparțineau. Astfel, numărul elevilor era de 72, la clasa de retorică 12, la clasa de gramatică superioară 12, la clasa de gramatică medie 20, la clasa de gramatică mică 28. Pe naționalități, iată cum era situația: „maghiari 36, germani 13, români 24; [după religie] catolici 41, greco-neuniți [ortodocși] 23, de confesiune helvetică [reformați] 5, de confesiune augustană [lutherani] 2, greci uniți [greco-catolici] 1”²⁶. Tot în acest pasaj al documentului ne este relatat faptul că Iacob Mureșianu s-a căsătorit în septembrie 1840.

Răspunsul la multe întrebări legate de apariția și evoluția acestui gimnaziu latino-german în anii 1837-1838 ne-a fost dat printr-un pasaj în care abatele A. Kovács este foarte explicit. O să-l redăm acum, fiind unul la fel de important ca și celelalte prezentate în lucrare. Iată ce scrie parohul catolic al Brașovului, care răspundea și de conducerea gimnaziului: „S-ar putea poate obiecta, de ce s-au folosit pentru obiectele de învățământ ordinare numai bărbați de religie greco-unită, deoarece într-o instituție școlară romano-catolică s-ar fi putut și ar fi trebuit să fie angajați învățători catolici. Dar, mai întâi nu există astfel de indivizi, care fiind înzestrați cu cunoștințele necesare pentru a fi învățători, s-ar fi hotărât pentru retribuție atât de redusă pentru această slujbă, apoi parohul în această vreme de multe ori a fost redus la un singur capelan, cu toate că de obicei avea doi, iar în sfârșit poate că chiar providența a lui Dumnezeu – care conduce toate în mod minunat – că tocmai prin acești bărbați [greco-catolici] părinții de religie greacă [ortodoxă] să fie atrași de o instituție școlară, în care învățătorii sunt de națiunea lor și să contribuie mai mult pentru susținerea ei”.

În continuare programul gimnaziului ne prezintă pe fiecare an școlar situația cheltuielilor și clasele noi ce se înființează până la anul 1842/1843.

Documentele ne descriu faptul că, până în anul 1867, circa o treime dintre elevi erau români, pe care Iacob Mureșianu îi va sprijini material și moral. După această dată gimnaziul, devenit liceu, se transformă tot mai mult într-un liceu maghiar, așa cum va fi și la sfârșitul secolului al XIX-lea.

Iacob Mureșianu și-a desfășurat activitatea la această școală timp de aproape 40 de ani, din care 20 de ani a fost directorul gimnaziului. După anul 1868, când va publica *Pronunciamentul* în „Gazetă”, va fi dat afară din școală, ulterior reprimat, dar cu mari greutăți va obține drepturile de pensionare.

²⁵ *Ibidem*, p. 21.

²⁶ *Ibidem*, p. 22.

Concluzii

Tema pe care ne-am propus-o în această lucrare este una care a fost studiată mai ales în jurul anului 1900. La jumătatea secolului al XIX-lea reprezentanții de seamă ai intelectualității românilor și-au dat seama că doar cu ajutorul școlilor în limba română, al editării de cărți, al apariției și răspândirii ziarelor românești se poate menține conștiința națională în Transilvania. Într-un secol al națiunilor, în Transilvania – locuită de trei sau patru comunități etnice și religioase diferite, în care fiecare dorea să-și impună majoritatea în decizii – situația românilor ardeleni era dificilă și a trebuit ca ei, pe lângă împlinirea dezideratelor amintite mai sus, să lupte în paralel și pentru câștigarea drepturilor și libertăților pe care le pierduseră cu sute de ani în urmă.

Orașul Brașov era terenul cel mai propice pentru apariția școlilor de nivel inferior sau superior în limba română, deoarece la începutul secolului al XIX-lea se constată o creștere a situației social-economice a lor, coroborată cu o creștere a capitalului și a afacerilor odată cu venirea grecilor, macedoromânilor și a românilor de la sud de Carpați și Dunăre la sfârșitul secolului al XIX-lea.

Școala românească din Șcheii Brașovului a avut un moment mai dificil în istoria sa la mijlocul anilor '30, dar după ce Ioan Popasu ajunge protopop la biserica Sf. Nicolae, această școală se va dezvolta și va pregăti terenul pentru viitorul gimnaziu înființat în anul 1850, actualul Colegiu „Andrei Șaguna”. La apariția acestui gimnaziu (viitor liceu) și-au adus contribuția atât negustorii români, cât și reprezentanții clerului, avându-i pe Șaguna și Popasu ca adevărați mecena, care și-au adus o contribuție esențială în această întreprindere, dar și Iacob Mureșianu și George Barițiu au avut un rol pozitiv la apariția uneia dintre cele mai vechi și renumite școli românești din Transilvania.

La această Școală centrală greco-ortodoxă, cum s-a numit inițial, au învățat, pregătindu-se pentru învățământul superior, viitori profesori și doctori, ingineri, dintre ei un număr de 48 ajungând academicieni.

Școala elementară românească din Cetate, care pentru un timp a pregătit și elevi în domeniul comerțului, și-a început activitatea în anul 1836. Unul dintre cei mai renumiți profesori ai acestei școli a fost George Barițiu, cel care o va organiza și cel care l-a adus profesor și pe Andrei Mureșianu pentru doi ani de zile. După anul 1850 această școală își pierde din importanță, mai ales că biserica Sf. Adormire a sprijinit, alături de enoriașii săi, construirea Școlii centrale.

Gimnaziul, care a fost unul specific Transilvaniei datorită diversificării pe naționalități a elevilor (întâlnindu-se sași, maghiari și români laolaltă), și-a început activitatea în anul 1837, odată cu venirea lui Iacob Mureșianu la Brașov, fiind solicitat de reprezentanții catolicilor din Cetate, prin mijlocirea episcopului Lemény.

Dacă despre școlile românești amintite mai sus avem o informație vastă datorită preocupărilor în domeniul istoriei școlilor brașovene de la sfârșitul secolului al XIX-lea, despre acest gimnaziu multietnic informațiile au fost relativ puține. De curând s-a descoperit un document important în Arhiva Mureșenilor privind istoricul și programul gimnaziului latino-german; tradus și transcris de renumitul arhivist brașovean Gernot Nussbächer, acest document ne oferă informații amănunțite legate de date și statistici ale școlii din perioada de după înființare.

Existența gimnaziului este legată și de o politică culturală a autorităților centrale austriece, care îi sprijineau pe enoriașii catolici.

La acest gimnaziu se învăța în limbile latină, germană, maghiară, dar și în românește, ceea ce i-a mărit numărul de elevi, care doreau să fie pregătiți la o școală gimnazială sau care puteau să studieze mai târziu la liceu ori să urmeze chiar studii superioare.

Rolul și importanța școlilor în limba română se cunoaște cu siguranță, important este să ne dăm seama că, pentru apariția lor, românii ardeleni au fost solidari, beneficiind de multe ori și de ajutorul constant al fraților lor de la sud sau est de Carpați (așa cum numeroși români din Ardeal au contribuit în secolul al XIX-lea la dezvoltarea învățământului și culturii din Vechiul Regat).

The Situation of the Romanian Educational System of Brasov at the Middle of the 19th Century

Abstract

Our study is an investigation in the history and evolution of the Romanian Schools in Brasov during the Habsburgic Empire, starting with the third decade of the 19th century and up to the end of the neo-absolutist period (1850-1861).

At the beginning of the 19th century the economic situation of the Romanians from Ardeal started to improve and led, in time, to a fight for equal political rights with the other nations from Transylvania. But the socio-political improvement of the Romanians' situation depended on the development of both the educational system and their culture.

Therefore Romanian schools (from elementary to highschool level) appeared in the city of Brașov in that period, with the Church's support, regardless of its religious orientation (Orthodox, Greek Catholic or Roman Catholic).

Out of the most well known schools of Brașov where Romanian pupils learned between 1835 and 1861, mention should be made of the Romanian Elementary Trade School from the Citadel (the area of the former Saxon Fortress), the Romanian School near Saint Nicholas Church (between 1838 and 1844 and after 1850) and the Roman-Catholic Middle School.

George Barițiu, Andrei Mureșanu and Iacob Mureșianu, the leaders of the Orthodox Church, such as: the bishop Andrei Șaguna and the arch-priest Ioan Popasu and the merchants Gheorghe Nica, Rudolf Orghidan, Ioan Barac, the Nicolau family and many others played a very important role in that enterprize.

The birth and the development of those Romanian schools from Brașov contributed to the emancipation of the Romanians from Ardeal, lots of Romanian children from Brașov and from the near-by villages or even from the long-distanced villages had access to education in a historical period full of socio-political changes in all Europe.